

การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นมหาวิทยาลัยราชภัฏ
กลุ่มภาคกลาง-รัตนโกสินทร์ด้วยกระบวนการพัฒนาโจทย์
และการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยแบบบูรณาการ

Developing the Potentials of Community-based Researchers from
Groups of Rajabhat Universities Located in the Central Region- Rattanakosin
Group with the Process of Developing Research
Problems and Integrated Project Proposals

วรณารต ดวงอุดม¹กนกรัตน์ ยศไกร²
WoranartDuang-udom¹ KanokratYossakrai²

¹หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

²คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

¹ Doctor of Philosophy Program in Interdisciplinary Studies for Development Chandrakasem Rajabhat University

²Communication Arts Faculty, BangkokThonburi University

E-mail: woranartd@hotmail.com

Received: November 16, 2020

Revised: February 24, 2021

Accepted: February 25, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจข้อมูลและวิเคราะห์ศักยภาพนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น ของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคกลาง-รัตนโกสินทร์ 2) พัฒนาศักยภาพนักวิจัยของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏด้วยกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และ 3) พัฒนาข้อเสนอชุดโครงการวิจัยที่ตอบสนองการปรับยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏรายกลุ่ม และตอบสนองนโยบายด้านการวิจัยของรัฐบาล การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ ใช้การจัดเวทีประชาคม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม เวทีเรียนรู้เชิงพื้นที่ และการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อถอดบทเรียนในทุกขั้นตอนของการวิจัย พื้นที่ศึกษาคือ ชุมชนริมคลองและริมแม่น้ำ ที่อยู่ในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ

ผลการวิจัยพบว่าในกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏฯ มีนักวิจัยที่มีประสบการณ์ในการวิจัยพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและอาจารย์ที่ทำหน้าที่พี่เลี้ยงนักวิจัยไม่มาก การบูรณาการระหว่างมหาวิทยาลัยในกลุ่มเพื่อการพัฒนาโจทย์วิจัยมีน้อย ปัญหาและความต้องการร่วม คือ ทักษะการสำรวจ การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การพัฒนาระบบฐานข้อมูลชุมชน หลักจำแนกประเภทและคุณสมบัติของนักวิจัยฯ และพี่เลี้ยง การส่งต่อและถอดบทเรียน ผลการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นพบว่า นักวิจัยในกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ มีโอกาสพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นจำนวน 74 คน มีทักษะพัฒนาโจทย์วิจัยจากความต้องการในพื้นที่เพิ่มขึ้น พัฒนาพี่เลี้ยงผ่านการพิจารณาข้อเสนอโครงการ นักวิจัยสามารถเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ จำนวน 3 แผนงาน 20 โครงการย่อย 1 โครงการเดียว

คำสำคัญ: ศักยภาพนักวิจัย, งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคกลาง-รัตนโกสินทร์

Abstract

This study had the following objectives: 1) to investigate the information and analyze the potentials of community-based researchers who were from groups of Rajabhat universities located in the central region-Rattanakosin Group; 2) to develop the potentials of the researchers with the process of developing research problems to improve local communities; and 3) to develop research programs fulfilling strategic adjustment of each group of Rajabhat universities as well as government's research policy. This qualitative research made use of people forum, in-depth interview, focus group interview, area-based learning platforms and workshops to scrutinize lessons learned in every step of the study. The area under investigation consisted of communities located on both sides of canals or rivers within the vicinity of universities under study.

The results revealed that there were a small number of researchers who had experiences in conducting community-based research. This was also true with research mentors. There was little integration among universities in order to develop research problems. Problems and common needs were skills in conducting a survey, an analysis of community's problems, the development of community's database system, principles in classifying types and qualifications of researchers and mentors, transmission and lesson learned. It was also found that community-based researchers from universities participating in the project had an opportunity to improve their potentials. Seventy-four researchers had considerable skills in developing research problems from community's needs. Their mentors were developed through the consideration of project proposals. The researchers were able to write integrated project proposals to improve local communities with the number of three projects, twenty sub-projects and one single project. Research conducted had a system in collecting lesson learned and some had been supported in terms of budget in order to further their study.

Keywords: potentials of researchers, community-based research, groups of Rajabhat universities located in the central region- Rattanakosin Group

ความสำคัญและปัญหา

นับตั้งแต่สถาบันราชภัฏทั่วประเทศได้ปรับเปลี่ยนสถานะเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏ ในวันที่ 15 มิถุนายน 2547 เป็นต้นมา โดยมีภารกิจเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ตามความในมาตรา 7 พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ ปี พ.ศ.2547 จากนั้นมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ ได้มีการพัฒนาวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์เพื่อให้บรรลุพันธกิจทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคน ท้องถิ่น และสังคมไทยโดยรวมมาอย่างต่อเนื่อง

ต่อมาเมื่อมหาวิทยาลัยราชภัฏได้ก้าวสู่ทศวรรษที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับช่วงปลายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (2555-2559) เชื่อมต่อกับช่วงต้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (2560- 2564) มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศได้มีการปรับแผนยุทธศาสตร์ 10 ปี (พ.ศ. 2558-2567) เพื่อให้สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาของประเทศและสังคมไทยที่ต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และอื่น ๆ และมีการเปลี่ยนแปลงสำคัญภายในประเทศและระดับโลกที่ซับซ้อนหลายด้าน รวมทั้งการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งส่งผลกระทบต่อหลายมิติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555-2559) ทั้งนี้การปรับยุทธศาสตร์ดังกล่าว ยังสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่มุ่งให้มหาวิทยาลัยราชภัฏได้ปรับทิศทาง เป้าหมาย พันธกิจ และปรับแผนยุทธศาสตร์ให้มีความชัดเจนทางยุทธศาสตร์ (Re-profiling) เพื่อให้มหาวิทยาลัยราชภัฏสามารถตอบสนองทิศทางการพัฒนาประเทศตามความเป็นเลิศของแต่ละมหาวิทยาลัย เป็นการยกระดับคุณภาพมาตรฐานสู่ความเป็นเลิศ ยกกระดับคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เสริมสร้างให้ประชาชนในท้องถิ่น มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน และมีขีดความสามารถในการแข่งขัน (วัฒนาพร สุขพรต, 2559)

ผลสืบเนื่องจากการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่มีความชัดเจนทางยุทธศาสตร์ดังกล่าว ที่ประชุมร่วมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ จึงได้ปรับวิสัยทัศน์มหาวิทยาลัยราชภัฏ รวมทั้งกำหนดพันธกิจ 5 ด้าน โดยมีพันธกิจ 2 ด้านที่เกี่ยวกับการวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น และการสร้างเครือข่าย คือพันธกิจที่ 2 ที่มุ่งให้งานวิจัยของมหาวิทยาลัยสามารถสร้างความรู้และนวัตกรรมให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล โดยเน้นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน และท้องถิ่นเฉพาะพื้นที่ (Area-Based) ให้เข้มแข็งและยั่งยืน ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และพันธกิจที่ 4 ที่มุ่งสร้างเครือข่ายและความร่วมมือกับภาคประชาชน ชุมชน ท้องถิ่น รวมทั้งผู้ประกอบการในการจัดการศึกษา การวิจัย และการให้บริการวิชาการที่มีความยั่งยืน (ที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2559)

ดังนั้น เพื่อให้แผนยุทธศาสตร์ และพันธกิจดังกล่าวบรรลุผล สามารถร่วมแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีพลัง มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศจึงได้กำหนดนโยบายร่วมในการใช้องค์ความรู้เพื่อพัฒนางาน พัฒนาคน และพัฒนาชุมชน เพื่อให้ประเทศมีความมั่นคง แต่เนื่องจากข้อมูลจากการประชุมร่วมของผู้บริหารและผู้อำนวยการสถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ พบว่า อาจารย์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏยังมีประสบการณ์ในการวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น และการบูรณาการเชิงพื้นที่น้อย จำเป็นต้องเร่งแก้ปัญหาโดยมีกระบวนการพัฒนาศักยภาพอาจารย์ในการวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น และหากร่วมมือเป็นเครือข่ายพัฒนาวิจัยเชิงพื้นที่ในแต่ละภูมิภาค จะเกิดประโยชน์ต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดบทเรียน และสามารถใช้งานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยได้แบ่งพื้นที่เป็น 6 ภูมิภาค มีการพัฒนาวิจัย ข้อเสนอโครงการและประเด็นจุดเน้นร่วมจากกลุ่มในแต่ละภูมิภาคนั้น

จากความสำคัญและปัญหาดังกล่าว ผู้บริหารและนักวิจัยในมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคกลาง-รัตนโกสินทร์ ทั้ง 6 แห่ง อันประกอบด้วย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และมหาวิทยาลัยสวนดุสิต (ออกนอก

ระบบแต่ยังร่วมเป็นเครือข่ายวิจัย) จึงได้ร่วมกันดำเนินการโครงการวิจัยในลักษณะแผนงานวิจัยร่วมที่มีการบูรณาการเชิงพื้นที่ โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมทำหน้าที่เป็นหน่วยประสานงานและหัวหน้าโครงการวิจัย ภายใต้ชุดโครงการวิจัยตามประเด็นที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคกลาง – รัตนโกสินทร์ คือการวิจัยด้านการพัฒนาครู อดสาหกรรมบริการ และผู้สูงอายุ ต่อมาเมื่อเริ่มลงพื้นที่พัฒนาโจทย์ได้ปรับประเด็นเป็นเน้นผู้สูงอายุเป็นประเด็นร่วมของกลุ่มฯ เนื่องจากในทุกพื้นที่เป้าหมายล้วนมีความต้องการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ทั้งนี้การดำเนินการวิจัยดังกล่าว มีภาคีที่สำคัญคือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ จัดทำบันทึกความร่วมมือและร่วมทุนสนับสนุนโครงการวิจัยต่อเนื่องในระยะเวลา 3 ปี (2559-2561) ซึ่งเป็นความร่วมมือในการพัฒนาระบบการวิจัยสู่ความเป็นเลิศ และเพื่อพัฒนาสังคมชุมชนท้องถิ่น โดยหนึ่งในเป้าประสงค์สำคัญคือ เพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น ด้วยกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยและข้อเสนอโครงการวิจัยแบบบูรณาการ อีกทั้งเพื่อให้อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศและในกลุ่มฯ มีศักยภาพสามารถพัฒนาโจทย์วิจัยจากความต้องการในพื้นที่เพิ่มขึ้น สามารถเขียนข้อเสนอโครงการ และได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุนต่างๆเพิ่มขึ้น (มหาวิทยาลัยราชภัฏและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2558) ซึ่งผลงานวิจัยนี้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาบทบาทมหาวิทยาลัยราชภัฏ เพื่อการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาของชุมชนในพื้นที่ และส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามพันธกิจ รวมทั้งภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบายเพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการงานวิจัย และงานบริการวิชาการในระดับชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจข้อมูลและวิเคราะห์ศักยภาพนักวิจัยของ มหาวิทยาลัยราชภัฏของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคกลาง-รัตนโกสินทร์
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ ด้วยกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
3. เพื่อพัฒนาข้อเสนอชุดโครงการวิจัยที่ตอบสนองการปรับยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏ (Re-profiling) รายการกลุ่ม และตอบสนองนโยบายด้านการวิจัยของรัฐบาล

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัยนี้คือ แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยชุมชนท้องถิ่น แนวคิดการพัฒนานักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น แนวคิดการพัฒนาโจทย์วิจัยโดยชุมชนมีส่วนร่วม ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยชุมชนท้องถิ่น แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนมากกว่าการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎี เพื่อหาคำตอบที่นักวิจัยสนใจ หรือการวิจัยเพื่อวางแผนกำหนดนโยบายให้ชุมชน แต่เป็นการวิจัยเพื่อแสวงหาคำตอบแบบระบบเปิด เพราะทำให้เข้าใจและเห็นแนวทางในการแก้ปัญหา การกำหนดโจทย์วิจัยสามารถชี้ให้เห็นแนวทางการพัฒนาที่ขึ้นอยู่กับศักยภาพของท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาตัวเองต่อไปได้ การวิจัยจึงเป็นกระบวนการ “ติดอาวุธทางปัญญา” (Empowerment) แก่ชุมชนท้องถิ่น และส่งเสริมให้ชุมชนใช้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัย โดยมีการจัดการประสานให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างนักวิจัยและนักพัฒนาทุกระดับ นำไปสู่การแก้ปัญหาพัฒนาตนเองและพึ่งตนเองได้ในชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนส่งผลต่อการพัฒนาประเทศชาติที่ยั่งยืน

(บุรินทร์ รุจนะพันธุ์, 2552) ซึ่งในงานวิจัยนี้ใช้แนวคิดดังกล่าว เนื่องจากโครงการวิจัยนี้มีเป้าหมายในการพัฒนา ศักยภาพนักวิจัย เพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยและข้อเสนอโครงการวิจัยที่ต้องการมุ่งแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ

แนวคิดการพัฒนา นักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น ที่เห็นว่า ก่อนที่นักวิจัยชุมชน ท้องถิ่นจะลงพื้นที่เพื่อเป็นที่เลี้ยงให้กับ ชุมชน ควรได้รับการพัฒนาจากผู้บริหารงานวิจัยและนักวิจัยที่มีประสบการณ์ โดยนำแนวคิดการโค้ช (Coaching) มา ใช้ เพื่อให้ผู้รับโค้ช ซึ่งหมายถึง นักวิจัยที่ขาดประสบการณ์การทำงานในชุมชน ให้มีศักยภาพสูงขึ้น ด้วย กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดความตระหนักในตัวเองเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง (ศศิมา สุขสว่าง, 2559) นอกจากนี้ การสร้างกระบวนการให้คนในชุมชนได้ร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ ข้อมูล สรุปคำตอบและถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงงานในระยะต่อไป กระบวนการนี้จะช่วยสร้างนักวิจัยชาวบ้าน ซึ่งเป็น เจ้าของปัญหา เจ้าของพื้นที่ ให้ได้แสดงความต้องการในการค้นหาความร่วมมือกับคนอื่นเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนตนเอง หรือมีกลไก “ที่เลี้ยง” ซึ่งมหาวิทยาลัยสามารถเข้ามาทำหน้าที่นี้ และเป็นกลไกที่สำคัญ (เพ็ญประภา ภัทรานุกรม, 2560)

แนวคิดการพัฒนาโจทย์วิจัยโดยชุมชนมีส่วนร่วม แนวคิดดังกล่าวเห็นว่า การพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งมี เป้าหมายอยู่ที่ชาวบ้านในชุมชน ท้องถิ่น และมีหลักการให้ชุมชนมีส่วนร่วม ควรมีลักษณะดังนี้ 1) โจทย์วิจัยนั้นต้องมีความเป็นไปได้ที่จะประสบผลสำเร็จ 2) โจทย์วิจัยต้องสามารถยกระดับทักษะการแก้ปัญหาของชาวบ้าน ผ่าน การศึกษาค้นคว้าข้อมูล 3) ทุกคนที่เข้าร่วมมีความเข้าใจต่อโจทย์วิจัย 4) โจทย์วิจัยต้องมาจากปัญหาความต้องการ ของชุมชน ทั้งนี้ควรดำเนินการตั้งแต่ช่วงการเตรียมตัวก่อนลงชุมชนเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัย ช่วงการจัดเวทีชุมชนและ ช่วงหลังการจัดเวทีกับชุมชน (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ม.ป.ป.) ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้มีการ ดำเนินการในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเตรียมตัว การจัดเวทีชุมชน และหลังการจัดเวทีกับชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่คณะผู้วิจัยกำหนดพื้นที่วิจัยเป็นพื้นที่ชุมชนริมคลอง และชุมชนริมแม่น้ำซึ่งมีลักษณะเป็น ชุมชนที่มีประวัติของวิถีชุมชนริมน้ำ บางชุมชนมีทุนทางสังคมและมีที่ตั้งใกล้เคียงกับมหาวิทยาลัยในกลุ่มเครือข่าย เป็น พื้นที่ชุมชนริมคลองในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ พื้นที่ชุมชนริมคลองลาดพร้าว ชุมชนริมคลองเปรมประชากร และ ชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่ รวมทั้งพื้นที่ชุมชนริมแม่น้ำท่าจีน จังหวัดนครปฐมใน 2 ตำบล คือตำบลคลองโยงกับ ตำบลบางกระบือ โดยพื้นที่ดังกล่าวล้วนมีปัญหาของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นประเด็นจุดเน้นร่วมในการทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหา ของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคกลาง-รัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังช่วยให้เกิดการบูรณาการเชิงพื้นที่ โครงการจึง เจาะจงเลือกพื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคกลาง - รัตนโกสินทร์ ทั้ง 6 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้าน สมเด็จเจ้าพระยา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และมหาวิทยาลัยสวนดุสิต โดยคัดกรองผ่านการลงสำรวจพื้นที่ มี การประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูล และวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

2. ขอบเขตกลุ่มประชากรเป้าหมายคณะผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคกลาง - รัตนโกสินทร์ รวมทั้งสิ้น 74 คน ซึ่งนักวิจัยมีความ หลากหลายศาสตร์ มีทั้งนักวิจัยที่มีประสบการณ์ด้านชุมชนท้องถิ่น นักวิจัยที่เน้นวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และ นักวิจัยใหม่ที่ยังไม่มีประสบการณ์ทำงานวิจัยกับชุมชนท้องถิ่น พี่เลี้ยงนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น ในส่วนการคัดเลือก นักวิจัย ใช้การประชาสัมพันธ์ในแต่ละมหาวิทยาลัย ให้นักวิจัยแจ้งความจำนง จัดประชุมเพื่อทำความเข้าใจ

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย และร่วมเสนอโจทย์เบื้องต้นจากการลงพื้นที่ใกล้มหาวิทยาลัยของตน มหาวิทยาลัยคัดเลือกนักวิจัยโดยผ่านกระบวนการกลั่นกรองผ่านเวทีเรียนรู้ร่วมกันโดยมีผู้บริหาร และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิร่วมเสนอแนะหลายครั้ง ในทุกขั้นตอน

วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้วิจัย

คณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือและวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ 1) แบบสัมภาษณ์ 2) แบบสำรวจจำนวนและประเภทนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น 3) แบบสำรวจสภาพการณ์และปัญหาในชุมชน และ 4) แบบประเมินผลการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพนักวิจัยที่ออกแบบร่วมกันทั้งในระดับกลุ่มภาคกลาง-รัตนโกสินทร์ และเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏโดยรวม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. จัดประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการ เพื่อทำความเข้าใจโครงการ การออกแบบและสำรวจข้อมูลศักยภาพนักวิจัย จัดตั้งคณะนักวิจัยของแต่ละมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยในกลุ่มฯ แต่ละแห่งร่วมออกแบบและสำรวจข้อมูลศักยภาพนักวิจัย ประกาศรับนักวิจัยเข้าร่วมโครงการ และคัดเลือกนักวิจัยเข้าร่วมโครงการ

2. จัดประชุมผู้บริหารสถาบันวิจัยและพัฒนาในมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคกลาง-รัตนโกสินทร์ เพื่อกำหนดประเด็นการวิจัยและพื้นที่ดำเนินการวิจัย และจัดการประชุมต่อเนื่อง เพื่อสรุปประเด็นและพื้นที่ดำเนินการวิจัย

3. คณะกรรมการดำเนินงานวิจัยร่วมลงพื้นที่เพื่อประสานงานผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ผู้แทนชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง) โดยจัดเวทีประชาคมตามแนวทางการปรับยุทธศาสตร์แบบมีจุดเน้น (Re-profiling) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ มีการลงพื้นที่และจัดเวทีร่วมกันและแยกกันลงพื้นที่ โดยแต่ละมหาวิทยาลัยเสนอรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัยตาม cluster ของยุทธศาสตร์ Re-profiling

4. จัดประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมนักวิจัยและพี่เลี้ยงนักวิจัยก่อนลงพื้นที่ จัดเวทีประชาคมเพื่อสำรวจชุมชนและค้นหาโจทย์วิจัยร่วมกันทั้ง 5 พื้นที่ จำนวนหลายครั้ง เพื่อหาโจทย์วิจัยที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง และจัดเวทีประชาคมมีทั้งร่วมกันและแยกกันดำเนินการ หลังจากลงพื้นที่ที่มีการประชุมสรุปผลทุกครั้ง นักวิจัยวิเคราะห์และพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกัน จากนั้น สกว. ร่วมเสนอรายชื่อ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ตาม Cluster ของยุทธศาสตร์ Re-profiling เพื่อสนับสนุนนักวิจัย

5. จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ “การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น” เป็นการจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ หมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพอย่างต่อเนื่อง และมีการจัดประชุมเพื่อนักวิจัยนำเสนอชุดข้อเสนอโครงการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิทั้งที่จาก สกว. และผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก เพื่อเรียนรู้และพัฒนาจากข้อเสนอแนะ

6. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการผู้บริหารที่เกี่ยวข้อง และผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ เพื่อพิจารณาโครงการ วางแผนและบริหารงบประมาณจำนวน 4 ครั้ง มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมในฐานะผู้ประสานงานกลุ่มฯ และหัวหน้าโครงการวิจัย ทำการรวบรวมส่งข้อเสนอโครงการวิจัยเสนอต่อ สกว.

7. จัดการประชุมเพื่อถอดบทเรียนการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพ พัฒนาโจทย์และพัฒนาชุดข้อเสนอโครงการวิจัยร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ผ่านการประชุมนำเสนอโครงการ การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์เอกสารและอื่น ๆ คณะทำงานสรุปประเด็นโจทย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ สังเคราะห์เป็นกรอบความคิดการวิจัยของชุดโครงการวิจัย และจัดทำรายงานกระบวนการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยด้วยกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยของแต่ละ

มหาวิทยาลัย รายงานผลการดำเนินงานแก่ สกว. และที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ อีกทั้งนำเสนอภาพรวมผลงานในเวทีราชภัฏวิจัยร่วมกับโครงการพัฒนาศักยภาพระบบบริหารงานวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏ

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยคณะผู้วิจัยจัดระเบียบข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้ ซึ่งประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ (1) ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวน ประเภท ปัญหาและศักยภาพของนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น (2) ข้อมูลเกี่ยวกับผลการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งเป็นผลจากการประชุม คณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการวิจัยทั้งระดับภาพรวมของมหาวิทยาลัยราชภัฏ และมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ และ (3) ข้อมูลเกี่ยวกับผลการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น การถอดบทเรียนการจัดทำข้อเสนอแบบบูรณาการร่วมกันในพื้นที่วิจัย การพัฒนาศักยภาพทักษะการเรียนรู้ในการพัฒนานักวิจัยและพี่เลี้ยง และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการสำรวจข้อมูลและวิเคราะห์ศักยภาพนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคกลาง-รัตนโกสินทร์ พบว่า

1.1 แต่ละมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ มีจำนวนนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นไม่มาก เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนของนักวิจัยโดยรวมในมหาวิทยาลัย ไม่เพียงพอต่อการดำเนินการกิจงานวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น และเนื่องจากมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ ยังไม่มีการกำหนดนิยามร่วมที่ชัดเจนในการจัดประเภทและคุณลักษณะของนักวิจัย การตีความจึงแตกต่างกัน ทำให้บางมหาวิทยาลัยเข้าใจว่านักวิจัยบางประเภทมีมาก บางประเภทมีน้อยหรือไม่มี ทั้งที่อาจมีแต่เข้าใจว่าไม่มี ในส่วนของพี่เลี้ยง (Mentor) และผู้ทรงคุณวุฒิเดิมเข้าใจความหมายไม่ตรงกันเช่นกัน ผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้สามารถกำหนดนิยามร่วมกัน และเมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัยมีนักวิจัยที่เข้าร่วมอย่างต่อเนื่องรวม 74 คน โดยแต่ละมหาวิทยาลัยทำการสำรวจศักยภาพของนักวิจัยของตนเอง และคัดเลือกนักวิจัยที่มีความสนใจเข้าร่วมโครงการ

ในส่วนผลการสำรวจข้อมูลนักวิจัยเพื่อเข้าสู่การพัฒนาศักยภาพ พบว่าส่วนใหญ่ของนักวิจัยของแต่ละมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ เข้าร่วมโครงการเป็นไปตามเป้าหมาย และมีอัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ

1.2 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น พบว่า (1) แต่ละมหาวิทยาลัยยังไม่มีกระบวนการวิเคราะห์จำแนกประเภทคุณลักษณะของนักวิจัยทั่วไปและนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น และไม่มีเกณฑ์ในการจัดกลุ่มของนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ (2) จำนวนนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นในแต่ละมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ โดยภาพรวมมีจำนวนไม่มาก และไม่เพียงพอต่อการรองรับการปรับยุทธศาสตร์ใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ ซึ่งส่วนใหญ่มีที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง ชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่มีลักษณะของชุมชนเมือง ซึ่งมีบริบทแตกต่างจากชุมชนในชนบท (3) ในแต่ละมหาวิทยาลัยยังไม่มีระบบการพัฒนาฝึกอบรมการวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นแก่นักวิจัย พี่เลี้ยงและผู้ทรงคุณวุฒิอย่างเป็นระบบ ส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้ท่ามกลางการทำวิจัย โดยใช้หลักสูตรในการพัฒนานักวิจัยทั่วไปที่ไม่ได้เจาะจงเพื่อชุมชนท้องถิ่น 4) จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเพื่อชุมชน

ท้องถิ่น ของแต่ละมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ ยังมีน้อยต้องอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิจากองค์กรภายนอกและมหาวิทยาลัยกลุ่มอื่นเป็นผู้ประเมินผลงานวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏจำเป็นต้องพัฒนาให้มีผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเข้าใจในบริบทของชุมชน และพันธกิจของมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้น เพื่อทำหน้าที่พัฒนางานวิจัยและประเมินผลงานวิชาการเพื่อรับใช้สังคม

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพของนักวิจัย

2.1 ผลการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น และการสรุปทบทเรียน ดังนี้

(1) ในการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลชุมชน ปัญหาของนักวิจัย คือ เมื่อลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชนในพื้นที่ที่แต่ละมหาวิทยาลัยรับผิดชอบ พบว่า 1) นักวิจัยบางส่วนขาดความเชี่ยวชาญในการสกัดปัญหาจากชุมชน มุ่งถามข้อมูลที่เป็นบริบททั่วไป ยังไม่เข้าใจวิธีการที่จะเข้าถึงข้อมูลเชิงลึก เห็นปัญหาเพียงปรากฏการณ์ ไม่สามารถวิเคราะห์ถึงปัญหาที่แท้จริงของชุมชนท้องถิ่นได้ ทำให้ไม่สามารถนำข้อมูลที่ได้อา่มาเชื่อมโยง หรือบูรณาการกับศาสตร์ความรู้ที่ตนเองมี และกำหนดเป็นโจทย์วิจัยที่ชัดเจนได้ 2) นักวิจัยที่เข้าร่วมโครงการบางส่วนเป็นนักวิจัยใหม่ ยังไม่มีประสบการณ์ในการทำวิจัยเชิงพื้นที่ แม้ในแต่ละพื้นที่จะมีการจัดให้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลบริบทชุมชนหลายครั้ง แต่ส่วนน้อยยังต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ 3) มหาวิทยาลัยมีความต้องการเกณฑ์การประเมินศักยภาพนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การยกระดับ

(2) ผลการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย โดยผ่านกิจกรรมการลงพื้นที่ร่วมกันของนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคกลาง-รัตนโกสินทร์ พบว่า 1) เกิดการแลกเปลี่ยนบูรณาการงานวิจัยร่วมกัน สร้างความเข้าใจบริบทพื้นที่ของมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในกลุ่มฯ 2) สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักวิจัยต่างมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดทำโครงการวิจัยแบบบูรณาการร่วมระหว่างมหาวิทยาลัย 3) เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการดำเนินการวิจัยที่ต่อเนื่องเพิ่มขึ้น ไม่เพียงระหว่างมหาวิทยาลัยที่มีพื้นที่ใกล้ชิดกันเท่านั้น หากแต่ทั้งกลุ่มภาคกลาง-รัตนโกสินทร์ เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ และพัฒนาเป็นเครือข่ายที่มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนงานวิจัยร่วมกันในระยะต่อไปและได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย

(3) ผลการพัฒนาที่เลี้ยงนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นพบว่า กระบวนการพัฒนาที่เลี้ยงยังทำได้ไม่มากนัก เนื่องจากขาดความต่อเนื่องในการเข้าร่วมกระบวนการ ส่วนใหญ่บทบาทการพัฒนานักวิจัยเป็นของวิทยากรภายนอกมหาวิทยาลัยบางแห่งมีที่เลี้ยงภายในเข้าร่วมเสนอแนะ เพื่อเป็นการฝึกทักษะร่วมกันกับผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกซึ่งสามารถดำเนินการได้ดี

(4) ผลวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินโครงการและกิจกรรมเชิงปฏิบัติการร่วมกัน พบว่า มี 3 ขั้นตอน 1) การเตรียมตัวลงชุมชน 2) การลงพื้นที่เพื่อจัดเวทีชุมชน และ 3) การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย

(5) ผลการถอดบทเรียนการลงพื้นที่สำรวจชุมชนเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัย พบว่า 1) ต้องมีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการสำรวจชุมชนในบริบทต่าง ๆ ก่อนพัฒนาโจทย์วิจัย และมีการจัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลที่เป็นระบบ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ร่วมกันได้ทุกพื้นที่ 2) ต้องมีการค้นหาที่เลี้ยงและนักวิจัยชุมชนที่มีประสบการณ์ เพื่อช่วยให้ที่วิจัยที่ลงพื้นที่ ให้สามารถค้นหาโจทย์วิจัยจากชุมชนได้อย่างแท้จริง 3) ต้องระบุความต้องการให้ชัดเจนว่า ประเด็นสำคัญที่ต้องการจะพัฒนาคืออะไร ในการประสานงานระหว่างชุมชนกับนักวิจัย 4) ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรนักจัดกรวิจัยเชิงพื้นที่ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยเชิงพื้นที่ สามารถบูรณาการศาสตร์ที่นักวิจัยมีอยู่กับปัญหาในชุมชนท้องถิ่น 5) ในกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย คณะผู้วิจัยต้องค้นหาและปรับเปลี่ยนผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญเพื่อให้เหมาะสม และสอดคล้องกับประเด็นการวิจัย 6) การมีที่เลี้ยงนักวิจัยที่มีศักยภาพช่วยให้การแก้ไขข้อเสนอโครงการวิจัยใช้เวลาน้อย และมีคุณภาพมากขึ้น

2.2 ผลการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเชิงพื้นที่ ของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคกลาง-รัตนโกสินทร์ และข้อเสนอชุดโครงการวิจัย ด้วยกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น พบว่า

(1) ในขั้นตอนการพัฒนาโจทย์วิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ เป็นการบริหารจัดการช่วงต้นน้ำของงานวิจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และมีประเด็นคำถามที่ควรพิจารณา เช่น กระบวนการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยของกลุ่มฯ และข้อเสนอชุดโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น มีความสมบูรณ์มากน้อยเพียงใด ชุมชนได้สะท้อนปัญหา ร่วมวิจารณ์ การกำหนดโจทย์การวิจัยหรือไม่ และชุมชนได้รับประโยชน์หรือไม่ อย่างไร ซึ่งในแผนงานวิจัยนี้ได้กำหนดประเด็นผู้สูงอายุเป็นโจทย์วิจัยร่วม นักวิจัยจึงมีการเสนอโจทย์ที่มีความหลากหลาย เช่น การพัฒนาสูตรอาหารที่เหมาะสมกับสุขภาพผู้สูงอายุ การปรับสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ การจัดการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ การพัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมความจำให้ผู้สูงอายุ และโจทย์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2) ผลการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในเชิงคุณภาพ พบว่า 1) แม้การวิจัยนี้เป็นแผนงานวิจัยที่มีการบูรณาการทั้งเชิงประเด็น และเชิงพื้นที่ซึ่งยากสำหรับนักวิจัย แต่การทำงานร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัย ได้เปิดมุมมองและโลกทัศน์ การแลกเปลี่ยนข้อมูลและการเรียนรู้ ทั้งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีวิจัย การลงพื้นที่เก็บข้อมูล การวิเคราะห์ สังเคราะห์โจทย์วิจัย 2) การพัฒนาเครือข่ายในการพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัย พบว่า มีความเป็นไปได้ในการพัฒนาเครือข่ายระดับสถาบัน ควบคู่กับเครือข่ายระดับชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน ใช้ประโยชน์ได้จริง การมีผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่ปรึกษาในแต่ละเครือข่าย สามารถสร้างแรงจูงใจความตระหนักในการแก้ปัญหาให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน มีการช่วยเหลือและร่วมเป็นเครือข่ายที่มั่นคง และก่อให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพตามพันธกิจ

3. ผลการพัฒนาข้อเสนอชุดโครงการวิจัยที่ตอบสนองต่อการปรับยุทธศาสตร์แบบมีจุดเน้นของมหาวิทยาลัยราชภัฏ (Re Profiling) รายกลุ่ม และมุ่งตอบสนองนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาล พบว่า

3.1 มีความต้องการร่วมในการพัฒนาทักษะการสำรวจชุมชนของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคกลาง – รัตนโกสินทร์ ในหลายประเด็นคือ 1) การพัฒนาทักษะการสำรวจชุมชนแก่นักวิจัย 2) การพัฒนาทักษะการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน เพื่อให้ได้ปัญหาความต้องการที่แท้จริง 3) เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจชุมชนที่สามารถใช้ร่วมกัน 4) เกณฑ์ในการประเมินศักยภาพนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น

3.2. ผลการพัฒนาข้อเสนอชุดโครงการวิจัยและจำนวนนักวิจัยด้วยกระบวนการพัฒนาศักยภาพเมื่อสิ้นสุดโครงการมีดังนี้ แผนงานวิจัยที่ 1 (แผนวิจัยริมคลอง) 7 โครงการย่อย มีนักวิจัยเข้าร่วมการพัฒนา 18 คน แผนงานวิจัยที่ 2 (แผนวิจัยคลองโยง) 7 โครงการย่อย มีนักวิจัยเข้าร่วมการพัฒนา 31 คน แผนงานวิจัยที่ 3 (แผนวิจัยบางกระบือ) 5 โครงการย่อย นักวิจัยที่เข้าร่วมการพัฒนา 19 คนและโครงการวิจัยเดี่ยว 1 โครงการ นักวิจัยที่เข้าร่วมการพัฒนา 6 คน รวม 3 แผนงานวิจัยและ 20 โครงการย่อย นักวิจัยที่เข้าร่วมการพัฒนาทั้งโครงการวิจัยรวม 74 คน เป็นนักวิจัยมหาวิทยาลัย 48 คน นักวิจัยชุมชน 26 คน นอกจากนี้ นักวิจัยที่เข้าร่วมได้พัฒนาทักษะการพัฒนาข้อเสนอโครงการ ผ่านกระบวนการเรียนรู้หลายรูปแบบในกระบวนการวิจัย รวมทั้งได้เรียนรู้จากชุมชน และสามารถประสานองค์ความรู้และศาสตร์ที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้เพิ่มขึ้น

3.3 บทเรียนที่ได้จากการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยในงานวิจัยนี้ คือ (1) ข้อเสนอบางโครงการวิจัยเป็นการพัฒนากิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่ระบุรายละเอียด จำนวนครั้ง รายละเอียดของแต่ละกิจกรรม (2) บางโครงการย่อยไม่มีการสร้างเครื่องมือที่ใช้สำหรับการวัดผลสำเร็จของโครงการวิจัย เช่น ต้องการพัฒนาความจำของผู้สูงอายุ แต่ไม่มีการสร้างแบบทดสอบวัดความจำที่เปลี่ยนไปของผู้สูงอายุ แบบวัดความสุขและความภูมิใจของผู้สูงอายุ (3) การออกแบบวิจัยควรให้หลายฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งชุมชน นักวิจัย มหาวิทยาลัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

(4) ประเด็นร่วมในการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยของกลุ่มฯ คือ ประเด็นคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ แต่บางโครงการวิจัยมีข้อเสนอการวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยไม่เชื่อมโยงกับผู้สูงอายุ (5) ข้อเสนอบางโครงการ กิจกรรมการดำเนินงานวิจัยไม่สอดคล้องกับงบประมาณ (6) การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในโครงการ สามารถนำไปสู่การได้ข้อเสนอชุดโครงการวิจัยต่อเนื่อง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาผู้สูงอายุในบริบทที่กว้างและลึกในระยะต่อไปได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น เครือข่ายนักวิจัยในกลุ่มฯ ได้พัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนริมคลองในเขตกรุงเทพมหานคร และพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุนำไปบูรณาการใช้ประโยชน์ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ประโยชน์จากงานวิจัยต่อเนื่องได้ข้อมูลสภาพจริงของผู้สูงอายุเกี่ยวกับสถานการณ์และบริบทในชุมชนริมคลองกรุงเทพมหานครสามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานให้แก่ภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และได้ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนริมคลองกรุงเทพมหานครเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผน และการดำเนินการเกี่ยวกับผู้สูงอายุริมคลอง กรุงเทพมหานคร

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับแนวคิดงานวิจัยของ บุรินทร์ รุจจนพันธ์ (2552) ที่พบว่า การพัฒนานักวิจัยควรให้ความสำคัญกับการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาชุมชน มีการกำหนดและพัฒนาโจทย์วิจัย ที่มาจากความร่วมมือของนักวิจัย มหาวิทยาลัย และชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัย ซึ่งผลการวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นกระบวนการความร่วมมือในการสำรวจปัญหาในบริบทของชุมชน การจัดทำข้อเสนอโครงการเพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับแนวคิดในงานวิจัยของ ศศิมา สุขสว่าง (2559) ที่เห็นว่าการใช้แนวคิดโค้ชและมีพี่เลี้ยงนักวิจัยมีความสำคัญ ซึ่งงานวิจัยยังได้พบว่า การมีพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์ในการวิจัยชุมชนนำนักวิจัยที่ประสบการณ์น้อยลงพื้นที่และจัดเวทีเรียนรู้ในขั้นตอนต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้และการวิจัยชุมชนของนักวิจัยได้อย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้งานวิจัยยังพบว่า การพัฒนาพี่เลี้ยงนักวิจัยมีความสำคัญ ควรพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยบางมหาวิทยาลัยราชภัฏ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิศและนครปฐมที่มีพี่เลี้ยง (Mentor) ซึ่งทำวิจัยในชุมชนอย่างต่อเนื่อง สามารถส่งต่อความรู้และประสบการณ์แก่นักวิจัยรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดี และควรพัฒนาฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนักวิจัย พี่เลี้ยงและผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งงานวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นของแต่ละมหาวิทยาลัยราชภัฏอย่างเป็นระบบเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์ร่วมกัน

งานวิจัยมีความสอดคล้องกับแนวคิดในงานวิจัยของ เพ็ญภา ภัทรานุกรม (2560) ที่พบว่า กระบวนการทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ข้อมูล สรุปคำตอบและถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงงานเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ที่ให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วม โดยมีอาจารย์มหาวิทยาลัยทำหน้าที่พี่เลี้ยง มีความสำคัญต่อการวิจัย ทั้งนี้ในงานวิจัย พบว่า กระบวนการดังกล่าวได้ทำให้เกิดการพัฒนา การรวบรวม และวิเคราะห์ปัญหาในพื้นที่ที่แก่นในชุมชน อาจารย์ และผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

งานวิจัยมีผลการถอดบทเรียน ที่สอดคล้องกับผลการสรุปบทเรียนการลงพื้นที่สำรวจชุมชนก่อนพัฒนาโจทย์วิจัยของปิยะวรรณ ปาลาศ (2559) ที่พบว่าการศึกษาเชิงพื้นที่นั้น อาจารย์มหาวิทยาลัยและชาวบ้านในชุมชน ควรมีส่วนร่วมในการศึกษาบริบทของพื้นที่ โดยนักวิจัยทำหน้าที่เป็นผู้เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ และนักวิจัยจำเป็นต้องมีทักษะหลายด้าน เช่น ทักษะเชิงกระบวนการในการจับประเด็น การตั้งโจทย์ การสื่อสารกับชุมชน รวมทั้งทักษะในการบริหารโครงการ ซึ่งในงานวิจัยนี้พบว่า นอกจากทักษะดังกล่าวแล้ว นักวิจัยบางส่วนจำเป็นต้องเพิ่มทักษะในการสกัด

ปัญหาจากชุมชน ทักษะในการวิเคราะห์ปัญหาจากระดับปรากฏการณ์ไปสู่ปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และจำเป็นต้องจัดทำหลักสูตรสำหรับนักบริหารจัดการงานวิจัย

นอกจากนี้ งานวิจัยยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉัตรนภา พรหมมา (2560) ที่พบว่ามหาวิทยาลัยจำเป็นต้องมีระบบการบริหารจัดการงานวิจัย และพันธกิจสัมพันธ์ที่มีกลไกเชิงระบบที่เชื่อมโยงทั้งภายใน และภายนอก รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย โดยมีการจัดการและสังเคราะห์ความรู้ มีการพัฒนาฐานข้อมูล พัฒนานวัตกรรม การจัดทำคู่มือ หลักสูตร และอื่น ๆ ซึ่งผลงานวิจัยได้สนับสนุนให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากความร่วมมือกันระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏ ชุมชนและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องว่า มีผลทำให้ได้ข้อมูล โจทย์วิจัยที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา และสามารถนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนนำไปสู่การจัดทำฐานข้อมูลชุมชนในขอบเขตพื้นที่ที่กว้างขึ้นในระยะต่อไป

อนึ่ง ผลการวิจัยยังส่งผลให้เกิดการต่อยอดโครงการวิจัยในลักษณะบูรณาการ ของเครือข่ายนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ เช่น โครงการวิจัยเพื่อศึกษาสถานการณ์และบริบทในชุมชนผู้สูงอายุโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนริมคลองกรุงเทพมหานคร การวิจัยเพื่อสร้างตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนริมคลองกรุงเทพมหานคร ในขอบข่ายพื้นที่ชุมชนที่กว้างขึ้น ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานต่างๆ สามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูล และแนวทางการวางแผนดำเนินการพัฒนาผู้สูงอายุริมคลอง เขตกรุงเทพมหานครได้เป็นอย่างดี อีกทั้งมีการพัฒนาเครือข่ายนักวิจัย และชุมชนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และเข้มแข็งขึ้นตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรเพิ่มการวิจัยร่วมในประเด็นที่สร้างความท้าทายทดลองบูรณาการร่วมในรูปแบบใหม่ ๆ โดยนำข้อได้เปรียบเรื่องพื้นที่ใกล้กันของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มฯ ให้เป็นประโยชน์ เช่น การหมุนเวียนเป็นแกนนำในการจัดทำแผนงานวิจัยโดยร่วมดำเนินการในพื้นที่ชุมชนร่วมกัน หรือขยายพื้นที่การเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่กว้างขึ้นเพื่อให้ประเด็นวิจัยร่วมและผลการวิจัยมีพลังในการขับเคลื่อนต่อการแก้ปัญหามากขึ้น
2. ควรวิจัยต่อเนื่องในประเด็นผู้สูงอายุในชุมชนพื้นที่เขตกรุงเทพฯ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา การมีฐานข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์และแก้ปัญหาทั้งระดับนโยบายรัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และชุมชนท้องถิ่น เช่น การพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ การพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อประเมินผลงานวิจัยที่ส่งผลต่อผู้สูงอายุทั้งด้านความจำ ความสุข และอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรสานต่อนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏและในกลุ่มภาคกลาง – รัตนโกสินทร์ โดยจัดโครงการวิจัยแบบบูรณาการร่วมกันอย่างต่อเนื่องทุก ๆ ปีโดยนำบทเรียนและผลวิจัยไปประยุกต์ใช้
2. ควรจัดให้มีการพัฒนาบุคลากรของมหาวิทยาลัยทุกระดับที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านการบริหารจัดการงานวิจัย มีการพัฒนาที่เลี้ยงอย่างเป็นระบบร่วมกัน เพื่อให้มีทักษะในการพัฒนาโครงการวิจัยเชิงบูรณาการ
3. ควรมีการวางแผนร่วมกันระหว่างเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏและสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ ในการพัฒนา โจทย์วิจัยหรือกำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ของโครงการร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำไปพัฒนาต่อได้อย่างยั่งยืน จากนักวิจัย

4. ควรสนับสนุนการประสานความร่วมมือ จัดทำและเชื่อมโยงฐานข้อมูลชุมชน และนักวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นให้เป็นระบบ สามารถใช้ข้อมูลร่วมกันได้

เอกสารอ้างอิง

ฉัตรนภา พรหมมา. (2560). การพัฒนาระบบบริหารงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์กับสังคม โครงการวิจัยชุดทำทายไทย ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม และอุตรดิตถ์. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์*, 12 (1), 1-12.

ที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ. (2559) กุมภาพันธ์ 9-10). *การประชุมเชิงปฏิบัติการการปรับยุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ*. โรงแรมเอสดี อเวนิว กรุงเทพฯ: สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ.

บุรินทร์ รุจจนพันธุ์. (2552). *แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น*. สืบค้นจาก www.thaiail.com.

ปิยะวรรณ ปาลาด. (2559). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตร“เสริมสมรรถนะนักวิจัยเชิงพื้นที่”(ระยะที่ 1)*.

สืบค้นจาก URL: [info.uru.ac.th >uploads . 2020/04](http://info.uru.ac.th/uploads/2020/04).

เพ็ญประภา ภัทรานุกรม. (2560). วิจัยเพื่อท้องถิ่น: บทบาทมหาวิทยาลัยในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารร่มพญักษ์ มหาวิทยาลัยเกริก*, 35 (3), 138-156.

มหาวิทยาลัยราชภัฏและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (12 พฤษภาคม 2558). *บันทึกความร่วมมือการพัฒนา ระบบวิจัยสู่ความเป็นเลิศเพื่อพัฒนาสังคมชุมชนท้องถิ่นระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย*. ห้องประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช : คณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการความร่วมมือฯมรภ.-สกว.

วัฒนาพร สุขพรต. (7 ธันวาคม 2559). *การปรับยุทธศาสตร์ Re-profitingกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ*. กลุ่มใหม่

สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2560 จาก [https://www.stou.ac.th> planning roadmap 20>Document](https://www.stou.ac.th/planning%20roadmap%20Document).

ศศิมา สุขสว่าง. (2559). *Coaching at Work*. สืบค้นจาก URL: hcdcoaching.com.

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. (ม.ป.ป.). *การพัฒนาวิทยุงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น*.

สกลนคร : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555-2559). *สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนา*

เศรษฐกิจ และสังคม ฉบับที่ 11 (2555-2559). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ.